

Materiały faktograficzne

*Tomasz Duda, Uniwersytet Szczeciński
geo.duda@gmail.com*

Waloryzacja i analiza potencjału turystyczno-kulturowego zachodniopomorskiej części Pomorskiej Drogi Świętego Jakuba

Słowa kluczowe: turystyka religijna, drogi Świętego Jakuba, Pomorze Zachodnie, waloryzacja, potencjał turystyczno-kulturowy

Streszczenie:

Bazując na historycznym dziedzictwie kulturowym Pomorza Zachodniego powołanie do życia szlaku pielgrzymiego, pełniącego również funkcje szlaku turystycznego, stanowi ważny krok w planowaniu rozwoju turystycznego regionu. Jego znaczenie wzmacnia fakt, iż Pomorska Droga Świętego Jakuba jest częścią międzynarodowego systemu tego typu dróg i doskonale wpisuje się w sieć znakowanych szlaków turystyki kulturowej Europy.

Analiza potencjału turystyczno-kulturowego zachodniopomorskiej części Pomorskiej Drogi Świętego Jakuba została dokonana z zastosowaniem metody bonitacji punktowej opartej na odpowiednio wybranych kryteriach oceny. Analizie poddano kluczowe obiekty dla funkcjonowania szlaku kulturowo-religijnego na terenie województwa zachodniopomorskiego, w tym obiektów sakralnych, wydarzeń tematycznych oraz bazy noclegowej i gastronomicznej. Dzięki rzetelnie dokonanej ocenie możliwe było określenie potencjału turystycznego szlaku oraz wskazanie przez autora przyszłych możliwych działań na rzecz jego rozwoju w regionie i promocji poza granicami.

Wstęp

Pomorska Droga Świętego Jakuba jest najmłodsza i jednocześnie jedną z najdłuższych w Polsce odnóg najstarszego szlaku pątniczego Europy, prowadzącego do grobu św. Jakuba Apostoła w hiszpańskim Santiago de Compostela. Jej przebieg wzdłuż południowych brzegów Morza Bałtyckiego, od terenów współczesnej Litwy, przez Polskę i Niemcy, został skrupulatnie odtworzony na podstawie niezbyt licznych, lecz dość silnie udokumentowanych tradycji pielgrzymkowych średniowiecznego Pomorza. Podobnie jak w wielu innych rejonach Europy, wędrowcy obierali istniejące w przestrzeni geograficznej szlaki handlowe lub trakty komunikacyjne i korzystając z gościnności lokalnych mieszkańców oraz schronienia w licznych wówczas obiektach klasztornych podążali w kierunku Rzymu, Ziemi Świętej oraz wspomnianej już Composteli. To właśnie te drogi w dużej mierze przyczyniły się do międzynarodowej wymiany myśli, kultury, budowy wzajemnych więzi oraz rozkwitu kultury europejskiej. Słuszne stało się zatem twierdzenie Johanna Wolfganga Goethego wyraźnie wskazujące, że „drogi Świętego Jakuba ukształtowały Europę”. Pod koniec XX w. Rada Europy uznała je za pierwsze oficjalne kulturowe szlaki turystyczne na starym kontynencie.

Zasoby turystyczne północno-zachodniej części Polski, jak i położonych już poza granicami kraju odcinków szlaku, stanowią o niezwykłym potencjale badanego obszaru. Specyfika Drogi świętego Jakuba, jako szlaku pielgrzymkowego, w dużej mierze warunkuje charakter kluczowych obiektów (głównie są to obiekty sakralne), lecz nie wyklucza włączenia w jej obręb walorów pozareligijnych. Ważne jest odpowiednie oznakowanie i wypromowanie miejsc, jako wartych odwiedzenia i poznania ich historii, jak również historii całego Pomorza.

Pierwszej oceny atrakcyjności oraz wstępnej waloryzacji obiektów położonych na szlaku dokonano podczas prac rewitalizacyjnych Pomorskiej Drogi Świętego Jakuba,

na przełomie 2011 i 2012 roku. Prace prowadzone były przy współpracy z projektem RECreate (Rewitalizacja europejskiego szlaku kulturowego na obszarze Południowego Bałtyku – Pomorska Droga Świętego Jakuba) finansowanego w ramach funduszy programu South Baltic. Projekt realizowany był przez kilku partnerów z terenów Polski, Niemiec i Litwy. Metodą bonitacji punktowej oceniono wówczas niemal 90 kościołów i ponad 120 innych obiektów historyczno-kulturowych. Miarą atrakcyjności była nie tylko wartość historyczna obiektu, ale również (a może przede wszystkim) jego znaczenie tak w przeszłości, jak i współcześnie dla ruchów pielgrzymkowych, dostępność turystyczna i komunikacyjna, jak również obecność dostosowanej bazy noclegowej przy obiekcie lub w jego najbliższej okolicy.

Zaproponowana przez Armina Mikosa v. Rohrscheidt (2010) zmodyfikowana i przystosowana do badania potencjału turystyczno-kulturowego metoda bonitacji punktowej, stanowi pierwszy krok do realizacji szerokiego i potrzebnego programu analizy potencjału turystyki kulturowej w poszczególnych rejonach Polski. Ze względu na jednolite i porównywalne kryteria, według których oceniane są obiekty i szlaki, podjęto się ponownej oceny potencjału szlaku Pomorskiej Drogi Świętego Jakuba, na jej zachodniopomorskim odcinku. Wykorzystano przy tym częściowo wykonane wcześniejsze analizy, uzupełniając o szczegółowe kryteria ważne z punktu widzenia turystyki kulturowej.

1. Dane podstawowe Szlaku

Nazwa szlaku: Pomorska Droga Świętego Jakuba

Na potrzeby niniejszego artykułu ocenie waloryzacyjnej poddano odcinek szlaku położony na terenie województwa zachodniopomorskiego. Całość drogi przebiega na terenie czterech państw (Litwa, Rosja, Polska i Niemcy), a w przypadku Polski – trzech województw (warmińsko-mazurskiego, pomorskiego i zachodniopomorskiego) (ryc.1). Każdy z odcinków szlaku nadzorowany jest zatem przez innego koordynatora. W takiej sytuacji trudno zatem wskazać jednolite kryteria dotyczące waloryzacji szlaku, jak również zachować podobieństwo w rozwoju infrastruktury i sposobu oznakowania. Zdaniem autora najwygodniejszym i jednocześnie najbardziej sensownym wyjściem było więc podzielenie szlaku na odcinki i oddzielna analiza poszczególnych jego części.

Rodzaj szlaku: kulturowy szlak religijno-pielgrzymkowy; pieszy lub rowerowy

Data utworzenia szlaku: 25.07.2013 – oficjalne otwarcie szlaku podczas Jarmarku Jakubowego w Szczecinie i Lęborku

Lokalizacja: analizowany odcinek: województwo zachodniopomorskie (całość: Litwa – okręgi Kretinga i Kłajpeda, Rosja – Obwód Kaliningradzki, Polska – województwa warmińsko-mazurskie, pomorskie i zachodniopomorskie oraz Niemcy – Meklemburgia-Pomorze Przednie) (ryc.1).

Zasięg: międzynarodowy

Deklarowana tematyka szlaku: szlak pielgrzymi

2. Opis szlaku

Pomorska Droga Świętego Jakuba jest jedną z wielu istniejących na terenie Polski odnog ogólnoeuropejskiego szlaku pielgrzymkowego do hiszpańskiego Santiago de Compostela. Na terenie województwa zachodniopomorskiego wiedzie wzdłuż dawnych, udokumentowanych historycznie szlaków handlowych i pątniczych średniowiecznego Pomorza. Obejmuje nie tylko najważniejsze ośrodki religijne regionu (dawne i współczesne sanktuaria oraz historyczne komandorie zakonne i klasztory), ale także pokrywa się częściowo z funkcjonującym już szlakiem cysterskim oraz trasą misji chrystianizacyjnej

biskupa Ottona z Bambergu – apostoła Pomorza. W skład szlaku wchodzi ponadto niezwykle wartościowe obiekty historyczne, głównie gotyckie świątynie, fortyfikacje miejskie oraz unikalne, typowe dla Pomorza zabudowania w konstrukcji szkieletowej. Szlak Pomorskiej Drogi Świętego Jakuba prezentuje ponadto niematerialne dziedzictwo pomorskiego pielgrzymowania. Pomimo znacznej odległości do Hiszpanii, istnieją dowody, że mieszkańcy tych regionów pielgrzymowali do grobu apostoła.

3. Podstawa do ustalenia przebiegu szlaku i autentyczności oraz zgodności tematycznej obiektów:

Heyden H., 1965, *Kirchengeschichte Pommerns t.1,2*, Köln

Łysiak W., 2010, *Święta przestrzeń. O pielgrzymkach, pielgrzymowaniu, miejscach pielgrzymkowych i pobożności ludowej w dawnym Księstwie Pomorskim*, Poznań

Wyrwa A.M., 2009, *Święty Jakub Apostoł. Malakologiczne i historyczne ślady peregrynacji z ziem polskich do Santiago de Compostela*, Lednica-Poznań

ankieta szlaku oraz karty inwentaryzacyjne obiektów, wykonane podczas prac nad ustalaniem szczegółowego przebiegu szlaku

4. Przebieg szlaku:

Całość Pomorskiej Drogi Świętego Jakuba przebiega na trasie: Kretynga (LIT) – Kłajpeda (LIT) – Nida (LIT) – Kaliningrad (RUS) – Braniewo (POL) – Frombork – Elbląg – Gdańsk-Oliwa – Kartuzy – Łębork – Łeba – Ustka – Słupsk – Sławno – Darłowo – Koszalin – Kołobrzeg – Trzebiatów – Kamień Pomorski – Wolin – Świnoujście – Usedom (GER) – Greifswald (GER) – Rostock (GER). Istnieją również odcinki wariantowe (alternatywne), m.in. ze Sławna przez Polanów do Koszalina, z Koszalina przez Białogard i Karlino do Kołobrzegu oraz z Wolina do Szczecina, gdzie szlak łączy się z Wkrzańską Droga Świętego Jakuba – historycznym traktem położonym w większości na terytorium Niemiec.

4.1. Obiekty kluczowe szlaku (położone w zachodniopomorskiej części Drogi):

1. Polanów – Święta Góra Polanowska – jedna z tzw. świętych gór Pomorza
2. Koszalin – sanktuarium na Górze Chełmskiej
3. Kołobrzeg – bazylika konkatedralna pw. Wniebowzięcia NMP
4. Kamień Pomorski – bazylika konkatedralna św. Jana Chrzciciela
5. Szczecin – bazylika archikatedralna pw. Św. Jakuba Apostoła

4.2. Pozostałe obiekty formalnie zaliczane do szlaku:

6. Sławsko – kościół św. Piotra i Pawła
7. Darłowo – kościół pw. Matki Bożej Częstochowskiej
8. Iwęcino – kościół pw. MB Królowej Polski
9. Osieki – kościół pw. Św. Antoniego Padewskiego
10. Koszalin – bazylika katedralna pw. Niepokalanego Poczęcia NMP
11. Białogard – kościół pw. Narodzenia NMP
12. Kołobrzeg – Muzeum Oręża Polskiego (tutaj przechowywane jest znalezisko XV-wiecznej muszli pielgrzymiej – świadectwo dawnego pielgrzymowania do Santiago)
13. Gosław – kościół pw. Chrystusa Króla
14. Trzebiatów – kościół-sanktuarium Macierzyństwa NMP
15. Cerkwica – kościół Najświętszego Serca Pana Jezusa oraz kamienna studzienka św. Ottona
16. Jarszewo – kościół pw. Narodzenia NMP

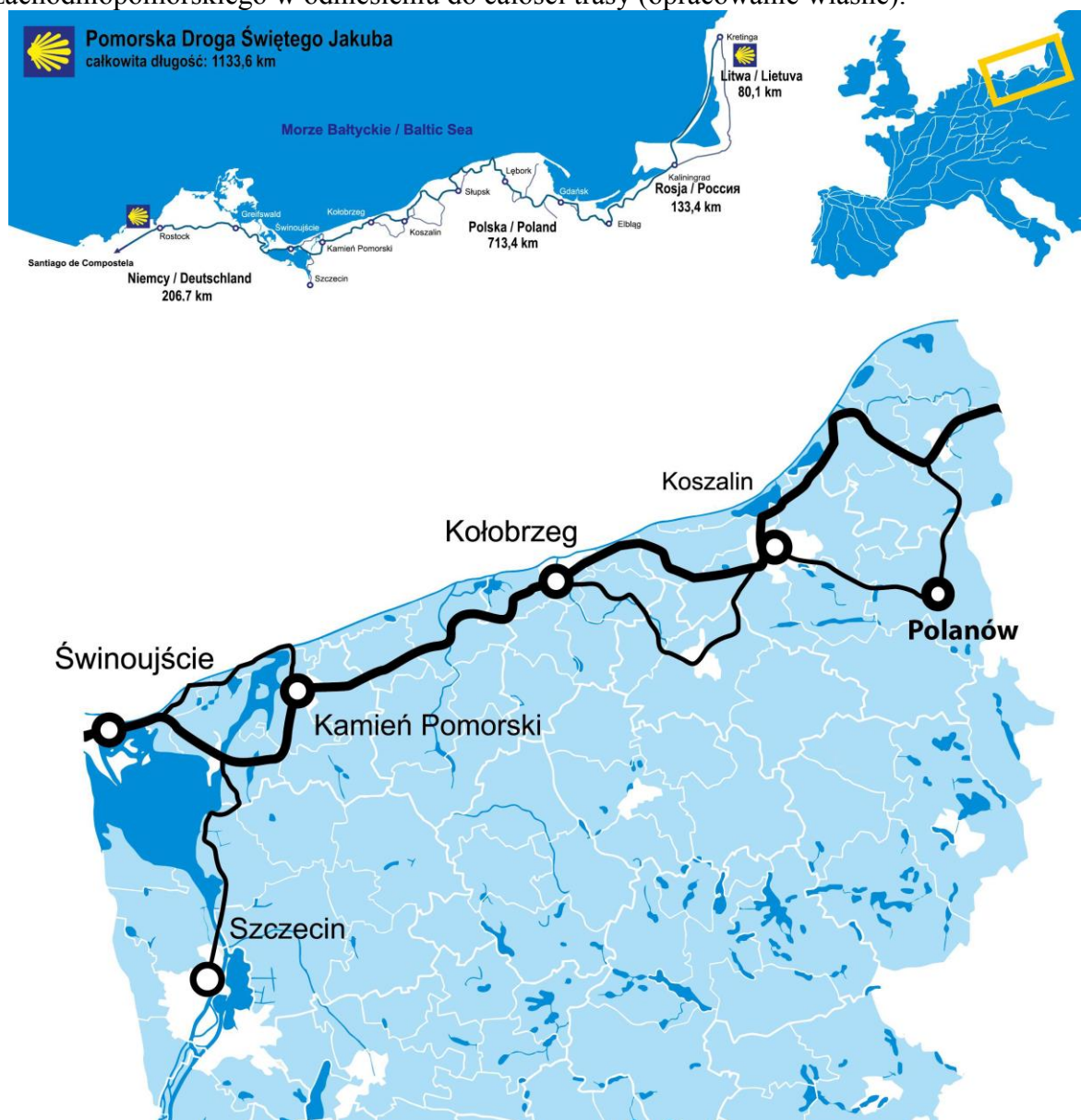
17. Wolin – kościół pw. św. Mikołaja
18. Świnoujście – kościół pw. Chrystusa Króla
19. Stepnica – kościół pw. św. Jacka Odrowąża
20. Goleniów – kościół pw. św. Katarzyny
21. Szczecin – Osiedle Słoneczne – sanktuarium MB Fatimskiej

4.3. Inne obiekty zaliczane do szlaku, kościoły stacyjne i punkty etapowe na szlaku:

22. kościoły wiejskie m.in. w Cisewie, Bukowie Morskim, Suchoj Koszalińskiej, Dobrzycy, Ciećmierzu, Trzebieszewie, Sibirnie, Lubinie oraz wielu innych miejscowości, gdzie obiekty te pełnią głównie funkcję przystanku na szlaku pątniczym

5. Mapa przebiegu szlaku

Ryc. 1. Przebieg szlaku Pomorskiej Drogi Świętego Jakuba na terenie województwa zachodniopomorskiego w odniesieniu do całości trasy (opracowanie własne).

Źródło: opracowanie własne

6. Dane dotyczące przebiegu badania

Metodologia: metoda bonitacji punktowej dostosowana do oceny potencjału turystyczno-kulturowego regionalnych szlaków tematycznych zaprezentowana przez Armina Mikosa von Rohrscheidt [2010], uzupełniona przez autora

Kwerenda źródłowa literatury i materiałów: sierpień 2010 – marzec 2011

Ankieta szlaku wypełniona we współpracy z koordynatorami szlaku – Biurem Turystyki Urzędu Marszałkowskiego Województwa Zachodniopomorskiego oraz Fundacją SZCZECIŃSKA, wrzesień 2010

Ankiety i zapytania waloryzacyjne w obiektach: wrzesień 2010 – marzec 2011

Badania terenowe: październik – listopad 2010

Zapytania pilotażowe i wizje lokalne: październik-listopad 2010 i marzec 2011

Przeprowadzający badania: Tomasz Duda, Małgorzata Duda

Badania wstępne(identyfikujące): październik 2010

Okres przeprowadzenia badania: październik 2010 – marzec 2011

7. Formularz waloryzacyjny Pomorskiej Drogi Świętego Jakuba (części zachodniopomorskiej)

KATEGORIA I Organizacja szlaku

Wszystkie dane do oceny w ramach kategorii I zostały zebrane na podstawie dokumentacji waloryzacyjnej poszczególnych obiektów na szlaku, powstałych w czasie prac nad ustaleniem szczegółowego przebiegu Drogi. Źródła tematyzujące szlak zebrano podczas kwerendy w zakresie opracowań naukowych i popularnych, a także przy opracowaniach ankiety skierowanej do poszczególnych obiektów na szlaku.

I.A. Uzasadniona tematyzacja szlaku

I.A.a. literatura naukowa tematyzująca szlak

1. Łysiak W., 2010, *Święta przestrzeń. O pielgrzymkach, pielgrzymowaniu, miejscach pielgrzymkowych i pobożności ludowej w dawnym Księstwie Pomorskim*. Poznań [10 pkt]
2. Okoń M., 2008, *Wkrzański odcinek drogi pątniczej do Composteli*. w.: Jackowski A., Mróz F., Hodorowicz I. (red.) Drogi Św. Jakuba w Polsce. Stan badań i organizacja. Kraków [5 pkt]
3. Przybylska L., 2008, *Droga św. Jakuba w woj. pomorskim*. w.: Jackowski A., Mróz F., Hodorowicz I. (red.) Drogi Św. Jakuba w Polsce. Stan badań i organizacja. Kraków [5 pkt]

I.A.b. literatura popularna tematyzująca szlak

1. Doburzyński D., 2012, *Camino znaczy droga*, Szczecin [3 pkt]

I.A.c. zgodność tematyczna poszczególnych obiektów z deklarowanym tematem szlaku

W przypadku szlaku o charakterze pielgrzymkowym trudno jednoznacznie wykazać zgodność tematyczną z deklarowanym jego tematem. Drogi Świętego Jakuba na przestrzeni wieków raz traciły, raz zyskiwały na znaczeniu, co w dużym stopniu przyczyniało się do zaniku elementów wyraźnie wskazujących na profil szlaku. Rejon Pomorza Zachodniego, który przez ponad cztery stulecia objęty był wpływami reformacji, w dużym stopniu utracił wiele cennych obiektów m.in. wyposażenia wnętrz kościołów, które dziś stanowiłyby o istocie Drogi. W takim przypadku autor

zdecydował się na zakwalifikowanie obiektu, jako zgodnego z tematyką szlaku, w przypadku udokumentowanego jego „udziału” w obsłudze pielgrzymów na trasie do Santiago lub mającego niemały wpływ na wybór trasy pielgrzymów.

9 na 22 obiektów (40,9%) zgodne tematycznie z deklarowanym tematem szlaku **[0 pkt]**

Suma punktów za podkategorię I.A. – **23 pkt** (z 50 możliwych)

I.B. Oznaczenie szlaku

I.B.a. oznaczenie szlaku na trasie i przy drogach dojazdowych

Oznakowanie przebiegu Pomorskiej Drogi Świętego Jakuba (za pomocą charakterystycznej żółtej muszelki na niebieskim tle) występuje wzdłuż całej trasy. Wszystkie ciągi komunikacyjne (łącznie z drogami wariantowymi i alternatywnymi) zostały jednoznacznie i widocznie oznakowane.

Oznakowanie drogi dojazdowej do 15 obiektów, w tym do wszystkich kluczowych (spośród 22) (68%) **[10 pkt]**

I.B.b. oznaczenie fizyczne bezpośrednio przy obiektach szlaku

Fizyczne oznaczenia przy 13 obiektach szlaku (59%) **[3 pkt]**

I.B.c. oznaczenie systemowe przebiegu szlaku (w systemie nawigacji satelitarnej lub temu podobnym)

Brak systemowych oznaczeń szlaku. Prowadzone są obecnie prace nad wprowadzeniem tego typu oznakowania w niedalekiej przyszłości. **[0 pkt]**

Suma punktów za podkategorię I.B. – **13 pkt** (z 50 możliwych)

I.C. Koordynacja szlaku

I.C.a. funkcjonowanie koordynatora szlaku

W przypadku zachodniopomorskiej części Pomorskiej Drogi Świętego Jakuba należy mówić o dwóch koordynatorach szlaku, będących jednocześnie jednymi z kilku partnerów projektu, w ramach którego rewitalizowano szlak PDSJ.

- Fundacja SZCZECIŃSKA – organizacja zajmująca się koordynacją wszystkich szlaków pielgrzymkowych na terenie archidiecezji szczecińsko-kamieńskiej **[6 pkt]**

- koordynacja w ramach działania Urzędu Marszałkowskiego Województwa Zachodniopomorskiego **[6 pkt]**

I.C.b. dostępność koordynatora szlaku

Dane koordynatorów szlaku są publicznie i całorocznie dostępne poprzez stronę internetową projektu www.re-create.pl. Jest ona podawana we wszystkich materiałach promocyjnych szlaku oraz przy oznaczeniach poszczególnych obiektów i przebiegu trasy.

Dodatkowo dane koordynatorów dostępne są bezpośrednio na ich stronach: www.szczecinska.eu i www.wzp.pl. **[5 pkt]**

Publicznie i przez cały rok dostępne są również biura koordynatorów szlaku **[5 pkt]**

I.C.c. usługi informacyjne koordynatora w odniesieniu do szlaku

Informacje na temat szlaku bez problemów udzielają pracownicy biur obydwu koordynatorów **[5 pkt]**

Obsługa i informacja na temat szlaku w języku angielskim oraz niemieckim (Fundacja SZCZECIŃSKA) **[4 pkt]**

Dodatkowe stałe punkty informacyjne (infokioski) – 5 sztuk **[4 pkt]**

I.C.d. dodatkowe usługi koordynatora

Działania dodatkowe związane z tematyką szlaku oferuje w szerokim zakresie jeden z koordynatorów PDSJ – Fundacja SZCZECIŃSKA. Są to organizowane przejścia szlaku o charakterze pielgrzymek, w tym również międzynarodowych i ekumenicznych, jak również oferowanie zwiedzania obiektów z wykwalifikowanym przewodnikiem i organizowanie incydentalnych mikroeventów, związanych tematycznie z postacią świętego Jakuba.

-organizacja grupowych przejść fragmentów szlaku – pielgrzymki piesze i rowerowe **[5 pkt]**

- oferowanie usługi przewodnickiej na szlaku **[2 pkt]**

Suma punktów za podkategorię I.C. – **42 pkt** (z 50 możliwych)

I.D. Dostępność turystyczna obiektów na szlaku

I.D.a. faktyczna dostępność obiektów na szlaku

Dostępność oceniono na podstawie ankiet waloryzacyjnych oraz wizji lokalnej wszystkich obiektów położonych na szlaku. Zdecydowana większość posiada pełen dostęp (20 spośród 22 obiektów – 90%). Kościoły są otwarte przez większą część dnia lub w bezpośredniej okolicy znajduje się klucz (informacja wywieszona jest na drzwiach świątyni lub w gablocie obok)

[20 pkt]

I.D.b. dostępność komunikacyjna obiektów na szlaku

Możliwość dojazdu bezpośrednio do obiektu oraz dobra lub bardzo dobra infrastruktura w postaci parkingów, przystanków autobusowych lub stacji kolejowych istnieje dla 20 z 22 obiektów (91%) **[13 pkt]**

Suma punktów za podkategorię I.D. – **33 pkt** (z 50 możliwych)

Razem za kategorię I: 111 punktów (z 200 możliwych)

KATEGORIA II Ogólna atrakcyjność turystyczna szlaku

Atrakcyjność turystyczna jest zjawiskiem niezwykle złożonym i różnorodnie definiowanym w literaturze. Jej badania muszą być zatem prowadzone wielopłaszczyznowo, przy wykorzystaniu wielu zróżnicowanych metod. Szczególnymi cechami wyróżniają się tu szlaki turystyczne, gdzie atrakcyjność mierzyć należy nie tylko wartością odpowiednio zagospodarowanych walorów, ale również innymi czynnikami, jak autentycznością obiektów czy odpowiednio podaną usługą towarzyszącą poszczególnym walorom.

Dane do oceny w ramach tej kategorii pochodzą z dokumentacji szlaku (kart inwentaryzacyjnych oraz ankiet skierowanych do zarządzających poszczególnymi obiektami) i opracowań naukowych.

II.A. Autentyczność obiektów szlaku

Ocenie podlega tu liczba obiektów autentycznych (oryginalnych, stanowiących historyczne lub kulturowe dziedzictwo w oryginalnym miejscu swojego powstania), wtórnych (eksponujących elementy dziedzictwa w miejscach innych, aniżeli ich powstania) oraz wykreowanych dla potrzeb turystyki.

21 obiektów ma charakter autentycznych i tylko 1 (Muzeum Oręża Polskiego w Kołobrzegu) wtórny. Jednocześnie, żaden z obiektów nie został wykreowany specjalnie na potrzeby tego szlaku. **[40 pkt]**

II.B. Zwartość szlaku

Odległość pomiędzy kolejnymi obiektami na szlaku w 85% nie przekracza 30 km. W pozostałych przypadkach jest niewiele większa – 35-40 km. **[5 pkt]**

II.C. Liczba obiektów należących formalnie do szlaku

Szlak Pomorskiej Drogi Świętego Jakuba na odcinku zachodniopomorskim liczy 22 obiekty spełniające wymogi formalne (patrz: Dane podstawowe szlaku) **[15 pkt]**

II.D. Regularna usługa transportowa zgodna z przebiegiem szlaku

Regularna, całoroczna usługa transportowa łączy bezpośrednio 18 obiektów położonych na szlaku (82%) **[6 pkt]**

II.E. Stan utrzymania poszczególnych obiektów szlaku

Ocenie poddano pięć najważniejszych kryteriów mających wpływ na ogólny wizerunek obiektu: brak zagrożeń budowlanych dla zwiedzających, wyposażenie obiektów w WC i węzły sanitarne, estetyczny wygląd zewnętrzny, estetyczny wygląd wewnętrzny oraz czystość bezpośredniego otoczenia obiektu.

W licznych (12) obiektach pojawia się jeden mankament – brak odpowiedniego i dostępnego węzła sanitarnego i toalet. **[10 pkt]**

Suma punktów za kategorię II: 76 punktów (z 100 możliwych)

KATEGORIA III Turystyczno-kulturowy potencjał obiektów szlaku

W niniejszej kategorii oceniane są te cechy, które najbardziej związane są z tematyką szlaku i największym stopniu charakteryzują jego przebieg. Dlatego też oceny waloryzacji i potencjału nadawane są tu obiektom, odpowiadającym deklarowanej tematyce szlaku i bonitowane są za pomocą wyższej punktacji aniżeli w przypadku obiektów o innym zakresie tematycznym.

III.A. Znaczenie kulturowe obiektów zgodne z tematem szlaku

- obiekty o znaczeniu krajowym – 2 (Szczecin, bazylika archikatedralna św. Jakuba Apostoła, Kamień Pomorski – bazylika konkatedralna św. Jana Chrzciciela) **[20 pkt]**
- obiekty o znaczeniu regionalnym – 4 (Koszalin, Kołobrzeg, Trzebiatów, Polanów) **[20 pkt]**

III.B. Eventy zgodne z tematem szlaku

- wielodniowe, regularne eventy związane z tematem szlaku – Jarmark Jakubowy, odbywający się każdego roku (od sześciu lat) w okolicy dnia patrona (św. Jakuba) – 25 lipca **[10 pkt]**
- jednodniowe, regularne eventy nawiązujące do tematyki i charakteru szlaku – Koszalin (Góra Chełmska) **[5 pkt]**

III.C. Dodatkowe atrakcje tematyczne

- wystawa tematyczna odnośnie Dróg Świętego Jakuba w Polsce i Europie – bazylika archikatedralna św. Jakuba w Szczecinie **[5 pkt]**

III.D. Znaczenie historyczne obiektów szlaku

- obiekty o regionalnym znaczeniu historycznym – związane z misją chrystianizacyjną św. Ottona z Bambergu (XII wiek) lub funkcjonowaniem pierwszego biskupstwa Pomorza – Białogard, Wolin, Kamień Pomorski, Wolin, Szczecin **[6 pkt]**

III.E. Znaczenie biograficzne obiektów szlaku

- obiekt związany z postacią o znaczeniu międzynarodowym – Darłowo, kościół MB Częstochowskiej – miejsce spoczynku księcia Eryka I Pomorskiego, króla Danii, Szwecji i Norwegii **[10 pkt]**
- obiekt związany z postacią o znaczeniu regionalnym – Szczecin – bazylika archikatedralna św. Jakuba Apostoła – związana ze słynnym niemieckim kompozytorem romantycznym Carlem Loewem **[1 pkt]**

III.F. związek obiektów szlaku z dziejami religii lub posiadanie aktualnego znaczenia dla życia religijnego

- ta kategoria nie jest brana pod uwagę ze względu na religijny profil szlaku **[0 pkt]**

III.G. znaczenie obiektów na szlaku lub miejscowości położonych na szlaku dla innego typu turystyki kulturowej niż wskazany w temacie szlaku albo uwzględniony w pozostałych kategoriach

- obiekty i miejscowości o międzynarodowym znaczeniu dla turystyki eventowej – Wolin: Festiwal Słowian i Wikingów **[10 pkt]**
- miejscowość o krajowym znaczeniu dla turystyki militarnej – Kołobrzeg – Muzeum Oręża Polskiego, Świnoujście – fortyfikacje pruskie **[10 pkt]**

III.H. związek poszczególnych obiektów szlaku lub miejscowości na szlaku z innymi grupami etnicznymi albo z historią innych narodów

- miejscowość o znaczeniu narodowym dla ludności niemieckiej – Szczecin **[5 pkt]**

III.I. dodatkowe punkty za ofertę wszystkich obiektów wpisanych powyżej klas

- stały przewodnik obiektowy – Kołobrzeg – Muzeum Oręża Polskiego **[2 pkt]**
- możliwość zamówienia przewodnika obiektowego: Szczecin – bazylika archikatedralna św. Jakuba Apostoła, Kołobrzeg – bazylika konkatedralna pw. Wniebowzięcia NMP, Kamień Pomorski – konkatedra św. Jana Chrzciciela **[3 pkt]**
- minimum dwa języki obce w ofercie zamawianego przewodnika obiektowego – Szczecin – bazylika archikatedralna św. Jakuba Apostoła (DE, EN) **[1pkt]**
- własny materiał informacyjny w obiekcie – infokioski: Szczecin (katedra), Kamień Pomorski (konkatedra), Koszalin (katedra) **[3 pkt]**
- własny materiał informacyjny w obiekcie przynajmniej w dwóch językach obcych – infokioski ww. obiektów (EN, DE, LIT) **[4 pkt]**
- kiosk obiektowy oferujący przedmioty związane z tematem obiektu lub obiektu i szlaku: Szczecin (katedra), Kamień Pomorski (konkatedra), Koszalin (katedra), Kołobrzeg (konkatedra), Kołobrzeg (Muzeum Oręża Polskiego) **[10 pkt]**

III.J. punkty dodatkowe za obiekty unikalne

- Pomnik Historii w ramach szlaku lub w gminie, przez którą przebiega szlak – Kamień Pomorski – Osiedle Katedralne wraz z bazyliką konkatedralną św. Jana Chrzciciela **[15 pkt]**

Suma punktów za kategorię III: 140 punktów (z 300 możliwych)

KATEGORIA IV Obsługa własna szlaku

Informacja i promocja, a także oferty produktów turystycznych lub innych działań w ramach tematu szlaku należą do podstawowych elementów jego atrakcyjności turystycznej. Dane zebrane do oceny szlaku w niniejszej kategorii pochodzą z ankiety szlaku oraz kwestionariuszy inwentaryzacyjnych poszczególnych obiektów.

IV.A. Informacja i promocja szlaku

- działanie własnego, aktualizowanego portalu internetowego – <http://pomorskadrogaswjakuba.pl> [10 pkt]
- wersja angielskojęzyczna portalu pomorskadrogaswjauba.pl [3 pkt]
- dokumentalne filmy telewizyjne oświęcone szlakowi lub tematowi szlaku – 2 filmy (zrealizowany przez TVP oraz TV Regionalną) [5 pkt]
- przewodnik turystyczny po szlaku Pomorskiej Drogi Świętego Jakuba [3 pkt]
- obcojęzyczne wersje przewodników (DE, EN) [4 pkt]
- książki i albumy na temat poszczególnych obiektów na szlaku (Szczecin – bazylika archikatedralna, Kamień Pomorski – konkatedra i osiedle katedralne, Kołobrzeg – konkatedra) [9 pkt]
- samodzielny udział szlaku w międzynarodowych targach turystycznych – Helsinki, Berlin, [4 pkt]
- samodzielny udział szlaku w targach o zasięgu krajowym: Warszawa [2 pkt]
- organizacja konferencji naukowej i popularyzacyjnej, związanej z tematyką szlaku: Pomorska Droga Świętego Jakuba – kultura, religia, turystyka (maj 2012), Pomorska Droga Świętego Jakuba – warsztaty dla przewodników turystycznych i osób działających w branży turystycznej (kwiecień 2013) - punktowana jest jedna [4 pkt]

IV.B. Oferty wypraw po szlaku

Raz w roku koordynator szlaku – Fundacja SZCZECIŃSKA organizuje przejście całością lub fragmentem zachodniopomorskiej części PDSJ, o charakterze pielgrzymki [5 pkt]

IV.C. Oferta pakietowa turystyki kulturowej

- pakiety dla miejscowości położonych na szlaku zawierające zwiedzanie obiektów szlaku: Kołobrzeg (m.in. biuro Globtour Szczecin), Szczecin (m.in. oferty CKiT Zamek w Szczecinie, oferty przewodników turystyki kulturowej – www.dudowie.pl) [9 pkt]

IV.D. Inne elementy obsługi turystycznej

Brak dodatkowych elementów, jak np. czasopisma własnego szlaku czy działania ekip przewodnickich wyspecjalizowanych w kierunku tematyki szlaku

Suma punktów za kategorię IV: 58 punktów (ze 100 możliwych)

KATEGORIA V Pozostała oferta spędzania wolnego czasu na obszarze szlaku

Dodatkowa oferta skierowana do uczestników tematycznego szlaku kulturowego znacząco wzmacnia jego atrakcyjność. Multiplikacja tematów związanych z turystyką kulturową poszerza ponadto przestrzeń turystyczną regionu, przyczyniając się do zwiększonego zainteresowania obiektami, pomijanymi często podczas klasycznego „zwiedzania” regionu.

Dane do oceny potencjału w tej kategorii pochodzą głównie z opracowań geografii turystycznej, dostępnej powszechnie literatury oraz wizji lokalnych dokonanych podczas prac inwentaryzacyjnych szlaku.

V.A. Inna oferta turystyczno-kulturowa na obszarze szlaku**V.A.a. muzea poza szlakiem lub poza tematem szlaku**

Muzea o znaczeniu krajowym, z kolekcjami lub wystawami o znaczeniu ogólnopolskim:

- Muzeum Narodowe w Szczecinie [4 pkt]
 - Muzeum Zamek Książąt Pomorskich w Szczecinie [4 pkt]
 - Muzeum Zamek Książąt Pomorskich w Darłowie [4 pkt]
- Muzea o znaczeniu regionalnym
- Muzeum Ziemi Kamieńskiej w Kamieniu Pomorskim [3 pkt]
 - Muzeum w Koszalinie [3 pkt]
 - Muzeum regionalne im. Andrzeja Kaubego w Wolinie [3 pkt]

V.A.b. Inne atrakcyjne z punktu widzenia turystyki kulturowej obiekty w miejscowościach na szlaku

O znaczeniu regionalnym

- Wioska Słowian i Wikingów w Wolinie [3 pkt]
- wioska tematyczna – Iwięcino, tzw. wioska końca świata [3 pkt]

V.A.c. Lokalne (miejskie lub gminne) trasy turystyczne o tematyce historycznej lub kulturowej

Trasy wirtualne lub realne oznaczone w terenie

- Szczecin – tzw. czerwony szlak miejski [2 pkt]
- Szczecin – oznakowany szlak „Kamienice Szczecina” [2 pkt]
- Szlak Otwartych Kościołów Dorzecza Parsęty [2 pkt]
- Koszalin – Staromiejska Trasa Turystyczna [2 pkt]

V.A.d. Eventy poza tematem szlaku

Regularne eventy o charakterze kulturowym, mające znaczenie międzynarodowe lub krajowe, odbywające się w przestrzeni szlaku (do trzech):

- Wolin – Festiwal Słowian i Wikingów [5 pkt]

Regularne eventy o charakterze kulturowym, mające znaczenie regionalne, odbywające się w przestrzeni szlaku (do trzech):

- Trzebiatów – Festiwal Kaszy [3 pkt]
- Koszalin – Jarmark Jamneński [3 pkt]
- Darłowo – Złot Pojazdów Militarnych [3 pkt]

Suma punktów za podkategorię V.A. – **40 pkt** (maksymalna liczba punktów, jaką można w tej podkategorii otrzymać, pomimo sumy cząstkowych punktów powyżej tej liczby)

V.B. Pozostała oferta kulturowa na obszarze szlaku**V.B.a. atrakcje kulturalne i rozrywka na szlaku**

Funkcjonujące stałe placówki teatralne w miejscowościach (gminach) na szlaku [6 pkt]

- Teatr Współczesny w Szczecinie
 - Teatr Polski w Szczecinie
 - Bałtycki Teatr Dramatyczny im. J. Słowackiego w Koszalinie
- Filharmonia w miejscowościach na szlaku [4 pkt]
- Filharmonia Szczecińska
 - Filharmonia Koszalińska
- Opery w miejscowościach na szlaku [2 pkt]
- Opera na Zamku w Szczecinie

Kina całoroczne, funkcjonujące w miejscowościach (gminach) szlaku **[4 pkt]**

- Kina w Szczecinie
- Kina w Koszalinie
- Kina w Kołobrzegu
- Kino w Sławnie

Kluby i inne miejsca wieczornej rozrywki, funkcjonujące w miejscowościach na szlaku

[4 pkt]

- Szczecin, Koszalin, Kołobrzeg, Sławno

V.B.b. kulturowo znacząca oferta przyrodnicza

Akwaria, parki dzikich zwierząt, obiekty zoologiczne, ogrody botaniczne i dendrologiczne

- Ogrody „Hortulus” w Dobrzycy **[2pkt]**

Parki Narodowe i Krajobrazowe na szlaku

- Woliński Park Narodowy **[2 pkt]**

Suma punktów za podkategorię V.B. – **20 pkt** (maksymalna liczba punktów, jaką można w tej podkategorii otrzymać, pomimo sumy częściowych punktów powyżej tej liczby)

V.C. Pozostała oferta turystyczna na obszarze szlaku

V.C.a. miejsca aktywnego wypoczynku

Szkoła Aktywnego wypoczynku „Frajda” w Czarnocinie **[2 pkt]**

Kompleks rekreacyjny i marina w Kamieniu Pomorskim **[2 pkt]**

Ośrodek MOSiR w Kołobrzegu **[2 pkt]**

V.C.b. Inne atrakcje przyrodnicze

Jeziora zdadne do kąpieli i dostępne (do dwóch akwenów)

- jezioro Bukowo **[2 pkt]**
- jezioro Jamno **[2 pkt]**

Pomniki przyrody (do dwóch na szlaku)

- dęby Bolesław i Warcisław w Lesie Kołobrzesckim **[1 pkt]**
- cypryśnik błotny i zespół przyrodniczy parków Kołobrzegu **[1 pkt]**

V.C.c. Pozostałe atrakcje turystyczne

Wieże widokowe stale dostępne na szlaku

- wieża katedralna w Szczecinie **[1 pkt]**

Stała lub sezonowa regularna oferta turystycznych rejsów morskich w miejscowościach szlaku

- rejsy po Morzu Bałtyckim w Dziwnowie **[3 pkt]**
- rejsy do kurortów nadmorskich w Niemczech z Międzyzdrojów **[3 pkt]**

Oznaczone trasy rowerowe na terenie szlaku, częściowo z nim zbieżne, łączące minimum dwie miejscowości szlaku, bez wypożyczalni rowerów

- międzynarodowy szlak rowerowy E-10 (Międzyzdroje – Świnoujście) **[1 pkt]**

Suma punktów za podkategorię V.C. – **20 pkt** (maksymalna liczba punktów, jaką można w tej podkategorii otrzymać, pomimo sumy częściowych punktów powyżej tej liczby)

V.D. Pozostałe czynniki wpływające na atrakcyjność turystyczną szlaku**V.D.a. krzyżowanie się szlaków turystycznych**

Krzyżowanie się szlaku z innym szlakiem turystyczno-kulturowym o zasięgu międzynarodowym lub krajowym, jeśli przynajmniej jeden obiekt należy do obu szlaków

- Szlak Cysterski (punkty wspólne: Bukowo Morskie, Iwęcino, Stary Jarosław, Cisowo)

[5 pkt]

- Szlak Romański (punkty wspólne: Kamień Pomorski) **[5 pkt]**

- Szlak Gotyku Ceglanego (punkty wspólne: Szczecin, Kamień Pomorski, Kołobrzeg)

[5 pkt]

Krzyżowanie się szlaku z innym szlakiem turystyczno-kulturowym o zasięgu regionalnym, jeśli przynajmniej jeden obiekt należy do obu szlaków

- Szlak Świętych Gór Pomorza (punkty wspólne: Polanów – Święta Góra Polanowska, Koszalin – Góra Chełmska) **[3 pkt]**

Krzyżowanie się szlaku z innym szlakiem turystycznym o przynajmniej regionalnym zasięgu

- Szlak nadmorski (czerwony) **[2 pkt]**

V.D.b. Duże miasta na szlaku

Miasta powyżej 250 tys. mieszkańców, z rozwiniętą infrastrukturą handlową na miejscu, położone na szlaku

- Szczecin **[4 pkt]**

Miasta liczące 100-250 tys. mieszkańców, z rozwiniętą infrastrukturą handlową na miejscu, położone na szlaku

- Koszalin **[3 pkt]**

Miasta liczące 50-100 tys. mieszkańców, z rozwiniętą infrastrukturą handlową na miejscu, położone na szlaku

- Kołobrzeg **[1 pkt]**

Suma punktów za podkategorię V.D. – **20 pkt** (maksymalna liczba punktów, jaką można w tej podkategorii otrzymać, pomimo sumy cząstkowych punktów powyżej tej liczby)

Suma punktów za kategorię V: 100 punktów (ze 100 możliwych)

KATEGORIA VI Infrastruktura turystyczna i komunikacyjna

Ocena infrastruktury turystycznej i komunikacyjnej obejmuje głównie zakres i zróżnicowanie bazy noclegowej oraz gastronomicznej, jak również dostępność komunikacyjną obiektów i miejscowości położonych na szlaku.

Największych problemów przysparza jednak rzetelna ocena oferty noclegowej w odniesieniu do specyfiki, jaką charakteryzuje się Droga Świętego Jakuba. Ze względu na charakter szlaku najbardziej pożądanymi obiektami noclegowymi są specjalnie powołane do istnienia schroniska pielgrzymie (tzw. albergi lub domy pielgrzyma). Wyróżniają się one daleko posuniętą skromnością oraz wyjątkową, specjalną dla posiadaczy specjalnego „paszportu” ceną (niekiedy wręcz formą dowolnego datku – z języka hiszpańskiego „donativo”). Miejsca te określają charakter Drogi i tworzą niezapomniany klimat miejsca i szlaku. Przy ocenie tego typu szlaku autor dokonał pewnej modyfikacji, nadając dodatkowe punkty (3 pkt za obiekt, do pięciu pierwszych) za istnienie tego typu obiektów na szlaku

(niezależnie od tego, czy jest to miejscowość kluczowa, czy nie). Dalsza forma oceny pozostaje zgodna z ustaleniami Mikosa v. Rohrscheidt z 2010 r.

VI.A. Baza noclegowa na szlaku

Funkcjonowanie specjalnie przystosowanego schroniska pielgrzymiego (tzw. albergi), oznakowanej zgodnie z tematyką szlaku i funkcjonującą w opisach merytorycznych trasy (przewodnikach, materiałach informacyjnych itp.)

- noclegowania dla pielgrzymów przy archikatedrze św. Jakuba w Szczecinie **[3 pkt]**
- wydzielone miejsce noclegowe dla pielgrzymów przy konkatedrze św. Jaka Chrzciciela w Kamieniu Pomorskim **[3 pkt]**
- Dom Pielgrzyma w Szczecinie, na osiedlu Słonecznym **[3 pkt]**

Obiekty noclegowe poszczególnych klas w trzech wyznaczonych miejscowościach, lub położonych poza nimi, lecz w promieniu 15 km od ich centrum

- Hotele kategorii 5***** (Kołobrzeg – Marine) **[2 pkt]**
- Hotele kategorii 4***** (Szczecin – Park Hotel, Kołobrzeg – Leda SPA Hotel) **[4 pkt]**
- Hotele kategorii 3*** (Koszalin – Hotel Gromada Arka, Szczecin – Hotel Focus, Kołobrzeg – New Skanpol) **[6 pkt]**
- Hotele kategorii 2** (Koszalin – Hotel Sport, Szczecin – Ibis, Kołobrzeg – Hotel Relax) **[6 pkt]**
- Hotele kategorii 1* (Kołobrzeg – Hotel Posejdon, Koszalin – Hotel Blue, Szczecin – Hotel Ibis Budget) **[6 pkt]**

Pensjonaty

- Pensjonat Czarny Staw – Koszalin-Jamno **[2 pkt]**
- Pensjonat Koga – Kołobrzeg **[2 pkt]**
- Pensjonat Willa West-Ende – Szczecin **[2 pkt]**

Schroniska turystyczne lub młodzieżowe

- Schronisko młodzieżowe „Cuma” – Szczecin **[2 pkt]**
- Szkolne Schronisko Młodzieżowe „Gościniec” – Koszalin **[2 pkt]**
- Schronisko Młodzieżowe „Chata Watażka” – Kołobrzeg **[2 pkt]**

Inne nieskategoryzowane stałe usługi noclegowe

- City-Apartments – Koszalin **[2 pkt]**

Suma punktów za podkategorię VI.A. – **47 pkt**

VI.B. Restauracje i inne obiekty gastronomiczne

Restauracje funkcjonujące bezpośrednio przy obiektach szlaku

- Restauracja Adabar – Kołobrzeg **[4 pkt]**
- Restauracja Toscana – Szczecin **[4 pkt]**
- Pizza Hut – Szczecin – os. Słoneczne **[4 pkt]**

Restauracje z kuchnią regionalną w miejscowościach przy szlaku

- Gospoda Jamneńska – Koszalin **[2 pkt]**
- Restauracja Dworek Osiecki – Osieki **[2 pkt]**
- Tawerna Panorama w Stepnicy **[2 pkt]**

Restauracje z kuchnią tradycyjną w miejscowościach przy szlaku

- Zajazd Zamkowy – Krąg **[1 pkt]**
- Restauracja pod Muzami – Kamień Pomorski **[1 pkt]**
- Restauracja Columbus – Szczecin **[1 pkt]**

Inne punkty gastronomiczne przy obiektach szlaku

- stoisko produktów regionalnych – Jarmark Jakubowy – Szczecin **[1 pkt]**

- Dodatkowe punkty za każdą z wymienionych restauracji, czynną dłużej niż do 22.00
- Columbus w Szczecinie (1), Toscana w Szczecinie(1), Adabar w Kołobrzegu (1), Gospoda jamneńska (1), Zajazd Zamkowy – Krąg (1) **[5 pkt]**

Suma punktów za podkategorię VI.B. – **27 pkt**

VI.C. Komunikacja

VI.C.a. dostępność komunikacyjna szlaku (obiekty kluczowe szlaku)

Obiekty kluczowe położone w odległości do 50 km od międzynarodowego lotniska

- Kamień Pomorski – 48,5km od lotniska Szczecin-Goleniów **[5 pkt]**
- Szczecin – katedra św. Jakuba – 44 km od lotniska Szczecin-Goleniów **[5 pkt]**

Obiekty kluczowe położone w odległości mniejszej niż 20 km od zjazdu z autostrady lub drogi ekspresowej

- Szczecin – katedra św. Jakuba – 15 km od zjazdu z autostrady A6 i drogi S3 **[5 pkt]**

Przebieg dróg krajowych przez gminy, w których znajdują się obiekty kluczowe szlaku

- DK 6 – dla Koszalina **[2pkt]**
- DK 11 – dla Kołobrzegu **[2 pkt]**
- DK 3, DK 6 i DK 10 dla Szczecina **[2 pkt]**

Duże dworce kolejowe w miejscowościach z obiektami kluczowymi (za pierwsze dwa)

- Szczecin Główny **[3 pkt]**
- Koszalin **[3 pkt]**

Pozostałe dworce w miejscowościach z obiektami kluczowymi

- Kołobrzeg **[2 pkt]**
- Kamień Pomorski **[2 pkt]**

Dworce autobusowe w miejscowościach z obiektami kluczowymi

- Szczecin **[2 pkt]**
- Koszalin **[2 pkt]**
- Kołobrzeg **[2 pkt]**

Przystanki autobusowe w miejscowościach z obiektami kluczowymi

- Kamień Pomorski **[1 pkt]**
- Polanów **[1pkt]**

Suma punktów za podkategorię VI.C. – **39 pkt.**

Suma punktów za kategorię VI: 113 punktów (z 200 możliwych)

Łączna suma punktów za wszystkie kategorie (I-VI): 598 punktów (z 1000 możliwych)

Tabela 1. Zestawienie punktacji w poszczególnych zakresach dla zachodniopomorskiej części Pomorskiej Drogi Świętego Jakuba

Zakres	Podzakresy	Punkty uzyskane	Maks. liczba możliwych punktów
Zakres I: Organizacja szlaku	A. tematykacja szlaku	23	50
	B. oznaczenie szlaku	13	50
	C. koordynacja szlaku	42	50
	D. dostępność obiektów	33	50
	Suma: cała kategoria I	111	200
Zakres II: Ogólna atrakcyjność turystyczna szlaku	A. autentyczność obiektów	40	40
	B. zwartość szlaku	5	15
	C. liczba obiektów	15	15
	D. własna usługa transportowa	6	15
	E. stan utrzymania obiektów	10	15
Suma: cała kategoria II	76	100	
Zakres III: Turystyczno-kulturowy potencjał obiektów szlaku	A. znaczenie kulturowe zgodne z tematem szlaku	40	60
	B. eventy zgodne z tematyką	15	40
	C. dodatkowe atrakcje tematyczne	5	20
	D. znaczenie historyczne	6	20
	E. znaczenie biograficzne	11	20
	F. znaczenie religijne	0	20
	G. znaczenie: inne typy turystyki kulturowej	20	20
	H. znaczenie: grupy etniczne	5	20
	I. dodatek: oferta obiektów	23	30
	J. dodatek: obiekty unikalne	15	50
Suma: cała kategoria III	140	300	
Zakres IV: Obsługa własna szlaku	A. promocja szlaku	44	45
	B. oferty wypraw	5	20
	C. oferta pakietowa	9	20
	D. inne elementy obsługi turystycznej	0	15
Suma: cała kategoria IV	58	100	
Zakres V: Pozostała oferta turystyczna szlaku	A. inna turystyczno-kulturowa	40	40
	B. inna kulturowa, przyrodnicza	20	20
	C. inna turystyczna	20	20
	D. pozostałe czynniki	20	20
Suma: cała kategoria V	100	100	
Zakres VI: Infrastruktura turystyczna i komunikacyjna	A. noclegi	47	60
	B. gastronomia	27	60
	C. komunikacja	39	80
Suma: cała kategoria VI	113	200	
Suma dla szlaku za wszystkie zakresy razem:		598	1000

8. Interpretacja wyników waloryzacji odcinka Zachodniopomorskiego części pomorskiej Drogi Świętego Jakuba

Pomorska Droga Świętego Jakuba, jako zorganizowany i oznakowany szlak pielgrzymkowy jest obiektem bardzo młodym. Zaawansowane prace rewitalizacyjne oraz mądrze przemyślane działania logistyczne i promocyjne spowodowały jednak, że bardzo szybko stał się jednym z najbardziej znaczących szlaków turystyczno-kulturowych w północnej i zachodniej części Polski. Szczegółowa waloryzacja potencjału szlaku w bardzo wyraźny sposób ukazała zarówno mocne, jak i słabe jego strony. I chociaż ogólna ocena punktowa jest dość wysoka, to koordynatorzy PDSJ muszą zdawać sobie sprawę z ogromu

pracy, jakiego należy się podjąć by szlak w 100% spełniał swoje funkcje i kształtował nową przestrzeń turystyczną w tym regionie.

Zgodnie z osiągniętą punktacją (598 punktów) ogólną, Pomorska Droga Świętego Jakuba na jej zachodniopomorskim odcinku można zakwalifikować jako szlak o **znaczącym potencjale turystycznym** (Mikos von Rohrscheidt, 2010), w dużym stopniu wykazującym tendencję zwiększania jego atrakcyjności. Pełniejszy obraz walorów ukazują wyniki osiągnięte w poszczególnych zakresach waloryzacji.

Zakres I obejmował organizację szlaku, ocenianą głównie na podstawie informacji o oznakowaniu szlaku, jego koordynacji i dostępności poszczególnych obiektów. Niezwykle ważnym kryterium tego zakresu była również zgodność poszczególnych obiektów z tematem szlaku. PDSJ w pierwszym zakresie uzyskała 111 punktów (na 200 możliwych), co klasyfikuje ją jako **szlak realny**. Mankamentem okazuje się być głównie pełna dostępność poszczególnych obiektów – w tym przypadku kościołów i innych obiektów o charakterze sakralnym, jak również brak jednoznacznego oznakowania szlaku poza jego właściwym ciągiem komunikacyjnym. Jednocześnie jednak szlak spełnia przynajmniej połowicznie większą część kryteriów w tym zakresie, stając się w pełni wykształconym, nowoczesnym produktem turystyki kulturowej.

Ogólna atrakcyjność turystyczna szlaku została oceniona w zakresie II, w którym pod uwagę brano głównie autentyczność poszczególnych obiektów, rozumianą jako oryginalne, pierwotne ich znaczenie dla rozwoju szeroko pojętej kultury regionu, oraz zwartość szlaku. Na 100 możliwych punktów PDSJ otrzymała ich aż 76, co stawia szlak w gronie **atrakcyjnych turystycznie**. Duża rozbieżność punktowa widoczna jest jednak przy analizie zwartości szlaku. Wynika ona z charakteru Drogi, która jest częścią międzynarodowej trasy pielgrzymkowej, prowadzącej aż z Litwy w kierunku Hiszpanii. Tego typu szlak nie może być obiektem zwartym, gdyż z samej definicji poszczególne obiekty oddalone są od siebie o około jeden dzień marszu (30-35 km). Największą zwartością charakteryzują się jednak trasy, w których poszczególne obiekty nie są oddalone więcej niż 30 km. Typ szlaku (szlak pielgrzymkowy – pieszy lub rowerowy) nie pozwala również na powstanie zorganizowanej sieci transportowej pomiędzy poszczególnymi obiektami. Brak własnej takiej usługi również przyczynił się do zmniejszenia liczby punktów w prowadzonej wyżej bonitacji.

Decydującym w zakresie potencjału turystyczno-kulturowego jest zakres III, w którym szlak został oceniony na 140 punktów (z 300 możliwych). Bardzo wyraźnie wyselekcjonowane zostały tu mankamenty, sprawiające że PDSJ w jej zachodniopomorskiej części, została określona jako szlak o **średniej tematycznej atrakcyjności turystyczno-kulturowej**, odpowiedni dla różnych form turystyki kulturowej. Taka sytuacja wynika głównie z tego, że badany odcinek Pomorskiej Drogi Świętego Jakuba jest obiektem młodym, z niewykształconą jeszcze w pełni ofertą produktów turystycznych. Brak wielowiekowych tradycji związanych bezpośrednio z tematem szlaku wynika także ze skomplikowanej historii regionu i jego wielokrotnych zmian przynależności państwowej. Pomimo tego, na szlaku występuje wiele unikalnych w skali regionu i kraju obiektów, z których większość uważana jest za najwyższej wartości element dziedzictwa kulturowego Pomorza. Niespotykane w innych rejonach Polski zabudowania ryglowe oraz ceglane świątynie reprezentujące tzw. gotyk pomorski są niezaprzeczalnymi świadkami świetności kultury materialnej ówczesnych mieszkańców regionu. Położone na szlaku obiekty stanowią więc w wielu przypadkach podstawy rozwoju innych rodzajów turystyki kulturowej, opartej m.in. na elementach dziedzictwa militarnego, historycznego, biograficznego, jak również kulinarnego. Niestety wiele z tych obiektów nie oferuje obecnie żadnych walorów związanych z tematem szlaku. Brakuje bezpośrednich odwołań do dawnego pielgrzymowania, postaci św. Jakuba czy organizowanych imprez tematycznych.

Zdecydowanie lepiej wypada szlak pod kątem działań promocyjnych i obsługi własnej. W kategorii IV PDSJ uzyskała 58 punktów (na 100 możliwych). Z racji niskiej

bonitacji odnośnie usług turystycznej oraz braku wyraźniej oferty pakietowej dla turystów, szlak został zakwalifikowany do grupy obiektów o **wysokiej aktywności autopromocyjnej lecz niskim poziomie usług turystycznych**. Dobrze prezentuje się strona internetowa szlaku, która posiada dodatkowo kilka wersji językowych. Planowana jest jednak budowa nowej, zdecydowanie bardziej rozbudowanej strony o charakterze portalu, gdzie oprócz informacji stricte merytorycznych (przewodnika po szlaku) znajdzie się miejsce na oferty turystyczne i pakiety produktów wzdłuż szlaku. Ciągłe brakuje ofert organizowanych wycieczek. Wprawdzie charakter drogi nie sprzyja tego typu inicjatywom, to jednak planowane są promocyjne przejścia, a także stałe oferty przewodnickie wzdłuż niektórych odcinków szlaku.

Ze względu na bogatą pozostałą ofertę turystyczno-kulturową miejscowości położonych wzdłuż PDSJ, szlak w ramach kategorii V uzyskał maksymalną liczbę 100 punktów i został zakwalifikowany jako system o **wybitnym znaczeniu kulturowo-turystycznym i ogólnoturystycznym**. Wpływ na to mają przede wszystkim duże miasta, jakie znajdują się wzdłuż szlaku (Szczecin, Koszalin, Kołobrzeg, Świnoujście) z bogatą ofertą atrakcyjną dla różnych form turystyki. Warto podkreślić są również walory przyrodnicze, z których część należy do unikatowych w skali kraju (klifowe wybrzeże nadmorskie, doliny rzek przymorskich czy oryginalne pomniki przyrody). Na atrakcyjność obszaru wypływają też inne szlaki turystyczno-kulturowe przebiegające w okolicy i w kilku miejscach krzyżujące się z PDSJ. Są to m.in. międzynarodowy Szlak Cystersów, Szlak Fortyfikacji w Świnoujściu, Szlak Gotyku Ceglanego czy wirtualny Szlak Hanzeatycki.

Duże znaczenie turystyczne szlaku PDSJ oraz jego atrakcyjność z pewnością przyczynia się do stałej rozbudowy infrastruktury. Słaba znajomość systemu (ze względu na niedawne jego powstanie) wśród przyjezdnych oraz samych mieszkańców regionu sprawia, że baza towarzysząca nie funkcjonuje jeszcze na wysokim poziomie. W ramach kategorii VI, w której oceniana była infrastruktura turystyczna i komunikacyjna, szlak uzyskał 113 punktów (na 200 możliwych) i uznawany jest za **system ze średnio rozwiniętą infrastrukturą służącą turystyce**. Wiele miejscowości, pomimo posiadania cennego historycznie i związanego z tematem szlaku obiektu, nie dysponuje odpowiednim zapleczem noclegowym czy gastronomicznym. Brakuje także systemu parkingów lub odpowiednich miejsc do pozostawienia własnego samochodu. W kilku przypadkach istnieją problemy natury komunikacyjnej, a do obiektu nie można dostać się inaczej, jak tylko własnym środkiem transportu. Sytuacja wygląda dobrze jedynie w dużych miastach, jak Szczecin, Koszalin czy Kołobrzeg, gdzie infrastruktura jest bogata i całkowicie wystarczająca na potrzeby szlaku.

Wnioski

Częściowa analiza SWOT badanego szlaku, czyli mocne i słabe strony Pomorskiej Drogi Świętego Jakuba (części zachodniopomorskiej), oparta na wynikach waloryzacji.

Od lat 80. XX wieku systematycznie wzrasta liczba rewitalizowanych szlaków pielgrzymkowych na terenie całej Europy. Zyskują one coraz większe znaczenie dla turystyki kulturowej (w tym przede wszystkim turystyki religijnej) stając się w wielu przypadkach alternatywną przestrzenią turystyczną. Dzięki szerokiej promocji coraz więcej osób zainteresowanych jest wędrowaniem szlakami świętego Jakuba poznając przy okazji obiekty związane z dziedzictwem kulturowym i religijnym regionu. W takiej sytuacji rewitalizacja tego typu systemów w znacznym stopniu przyczynia się do dywersyfikacji przestrzeni i rozwoju ruchu turystycznego.

Bazując na historycznym dziedzictwie kulturowym Pomorza Zachodniego powołanie do życia szlaku pielgrzymiego, pełniącego również funkcje szlaku turystycznego, stanowi ważny krok w planowaniu rozwoju turystycznego regionu. Jego znaczenie wzmacnia fakt,

iż PDSJ jest częścią międzynarodowego systemu Dróg Jakubowych i doskonale wpisuje się w sieć znakowanych szlaków turystyki kulturowej Europy.

Mocne strony

Najmocniejszą stroną Pomorskiej Drogi Świętego Jakuba jest jej promocja oraz zwarta, dobrze przygotowana koordynacja. Rewitalizacja szlaku odbyła się dzięki projektowi i dużej dotacji unijnej, co miało znaczący wpływ na logistyczną organizację systemu i powołanie odpowiednich organów nadzorujących prace i użytkowanie infrastruktury. PDSJ posiada kilku koordynatorów, w zależności od odcinka, na jakim obszarze przebiega.

Na terenie Pomorza Zachodniego działa dwóch bezpośrednich koordynatorów szlaku (Urząd Marszałkowski Województwa Zachodniopomorskiego oraz Fundacja SZCZECIŃSKA), którzy zapewniają nie tylko sztab ludzi pracujących przy tworzeniu szlaku, ale przede wszystkim zapewniają profesjonalną promocję i organizację wydarzeń wpływających na atrakcyjność szlaku. Pielgrzymi i turyści wybierający się na szlak jest więc wspomagany jednolitym, charakterystycznym dla całej sieci dróg św. Jakuba oznakowaniem wzdłuż trasy, ciągle rozwijającą się siecią współpracujących obiektów noclegowych, a także przygotowanymi materiałami krajoznawczymi (przewodnikiem, mapą i folderami promocyjnymi).

Na dużą atrakcyjność szlaku wpływa z pewnością jego powiązanie z tematyką szlaku, uznaną powszechnie w Europie za element dziedzictwa kulturowego starego kontynentu. Na trasie PDSJ funkcjonuje kilka niezwykle cennych obiektów sakralnych, które zgodnie z przekazem historycznym aktywnie włączały się w nurt pomorskiego pielgrzymowania. Jeden z obiektów posiada status Pomnika Historii (Osiedle Katedralne z konkatedrą św. Jana Chrzciciela w Kamieniu Pomorskim), co podnosi rangę nie tylko jego samego, ale również całego szlaku. Zdecydowana większość obiektów PDSJ charakteryzuje się autentycznością – są to unikalne w skali Pomorza oraz tej części Polski ceglane kościoły zbudowane w stylu tzw. gotyku pomorskiego, a także zabudowania „w kratę”, czyli obiekty powstałe w konstrukcji szkieletowej (ryglowej). Część z nich posiada oryginalne, zabytkowe wyposażenie wnętrza lub niespotykane w innych rejonach Pomorza cenne polichromie lub rzeźby (np. Iwięcino, Kołobrzeg, Gosław, Kamień Pomorski). Autentyczność obiektów stanowi ważny czynnik stanowiący o sile przyciągania turysty kulturowego, jak również każdego innego zainteresowanego walorami regionu. Każdy z nich stać może ostatecznie potencjalnym użytkownikiem szlaku. W kręgu oddziaływania szlaku znalazły się również liczne niewielkie kościoły oraz całe miejscowości, dotąd rzadko odwiedzane a z całą pewnością posiadające cenne walory z punktu widzenia historycznego, kulturowego czy turystycznego.

Pomorska Droga Świętego Jakuba, jako oznakowany i opisany szlak jest systemem młodym, powstałym w połowie 2013 roku. Z racji przynależności do ogólnoeuropejskiej sieci jej popularność bardzo szybko i systematycznie wzrasta. Służy temu nie tylko odpowiednia promocja, ale również fakt jego przebiegu przez miejscowości stanowiące ważne cele turystyki kulturowej (Szczecin, Kołobrzeg, Kamień Pomorski), ich znaczenie dla innych form turystyki kulturowej (np. muzealnej, biograficznej, militarnej), jak również tematyczne krzyżowanie się z innymi szlakami kulturowymi w tej części kraju – Szlakiem Gotyku Ceglanego, Szlakiem Cystersów czy Szlakiem Latarni Morskich. Dodatkowo siłą przyciągającą turystów na szlak są liczne przestrzenie atrakcyjne z punktu widzenia turystyki przyrodniczej i ekoturystyki. Możliwość zrównoważonego rozwoju ruchu turystycznego, nawiązującego do bogatego dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego Pomorza stanowi jedną z najważniejszych mocnych stron całego systemu PDSJ.

Zdecydowana większość obiektów szlaku położona jest w bezpośrednim sąsiedztwie lub niewielkim oddaleniu od ośrodków i obszarów znacznej recepcji turystycznej, co

pozytywnie wpływa na jakość oferty noclegowej i komunikacyjnej, jak również gastronomicznej. Podnosi to atrakcyjność szlaku i znacznie zwiększa potencjał systemu.

Warto również podkreślić, że szeroki zasięg oddziaływania szlaku i jego znajomość z racji szybko rozwijającej się w Europie sieci Dróg Świętego Jakuba, w znacznym stopniu wpływa na aktywizację lokalnych społeczności (usługowa i gospodarcza). Już w momencie oficjalnego otwarcia szlaku obserwowano wzrost zainteresowania tworzeniem odpowiedniej bazy noclegowej, punktów usługowych lub gastronomicznych.

Słabe strony

Oceniany system, pomimo zakrojonej na szeroką skalę promocji oraz zwartej koordynacji, uzyskał podczas oceny bonitacyjnej 598 punktów, co stanowi „zaledwie” nieco ponad połowę tego, co charakteryzuje szlak „idealny”. Bardzo wyraźnie wykazano słabe strony systemu, nad którymi należy jeszcze sporo popracować, by dostosować szlak do pełnej funkcjonalności jako szlaku kulturowo-turystycznego.

Spora część obiektów nie jest obecna w zasobach sieci elektronicznych. Poza kilkoma kluczowymi obiektami brakuje własnych portali internetowych, a w przypadku istniejących nie ma nawiązania do tematyki szlaku i odniesienia do całości systemu. Działania promocyjne szlaku skupiają się głównie na aktualizowaniu informacji na stronie internetowej szlaku, organizowaniu szkoleń dla interesariuszy szlaku i przewodników turystycznych, a także wystawianiu się na międzynarodowych targach turystycznych. Siłą rzeczy informacja trafia tylko do nielicznych. Większość turystów szuka jej natomiast w mediach elektronicznych, zwłaszcza na stronach poszczególnych obiektów lub miast włączonych do szlaku.

Poza kilkoma największymi i najbardziej „turystycznymi” obiektami, widoczny jest również brak zainteresowania promocją obiektu wśród samych ich administratorów. Zaobserwowano wśród nich również nieznaną tematyki szlaku, lub też całkowitą obojętność wobec niego. Dziwi taka postawa zwłaszcza wśród części osób duchownych, którzy obawiając się wzmożonego ruchu turystycznego, nie dopuszczają możliwości oznakowania obiektu oraz jego promocji w materiałach turystycznych, przewodnikach czy też na stronach internetowych.

Z podobnych względów różna bywa także faktyczna dostępność turystyczna poszczególnych obiektów. Niestety uzależniona jest ona najczęściej od obecności jednej osoby (najczęściej proboszcza, lub osoby przez niego wyznaczonej). Wprawdzie duża część kościołów jest otwarta (Koszalin, Szczecin, Kołobrzeg, Kamień Pomorski, Świnoujście, Darłowo, Trzebiatów) lub w widocznym miejscu istnieje informacja o możliwości wejścia (adres, pod którym należy szukać klucza lub numer telefonu)(Iwęcino, Sławsko, Osieki, Gosław), sporo z nich otwieranych jest jedynie na niedzielne msze lub nabożeństwa. W ciągu tygodnia zazwyczaj nie ma możliwości dostania się do środka, ani nawet skontaktowania się z osobą administrującą obiektem. W kilkunastu przypadkach nie istnieje także żadna informacja na temat przynależności kościoła do szlaku lub chociażby która historia obiektu. W takim przypadku informacja podana w przewodniku turystycznym po PDSJ jest często jedyną dostępną na ten temat.

Szlak Pomorskiej Drogi Świętego Jakuba został oficjalnie otwarty latem 2013 roku. Jest więc systemem bardzo młodym z nierozwiniętą jeszcze w pełni siecią produktów turystycznych, oferowanych na obszarze oddziaływania trasy. Istnieją wprawdzie oferty zorganizowanych wypraw na szlak, ale są one póki co nieliczne i mają charakter tylko pielgrzymkowy. Brakuje również, choćby sezonowego, zorganizowanego transportu pomiędzy poszczególnymi obiektami. Środkami transportu publicznego (kolej i autobusy) bez problemów można przemieszczać się jedynie pomiędzy obiektami kluczowymi. W nielicznych przypadkach w bezpośrednim sąsiedztwie kościoła znajduje się parking lub specjalnie przystosowane miejsce do zaparkowania samochodu lub/i autokaru turystycznego. Niewiele obiektów posiada także udostępniane turystom zaplecze sanitarne.

Jedną z najsłabszych stron systemu Drogi Świętego Jakuba w jej zachodniopomorskiej części jest słabo rozwinięta baza noclegowa i gastronomiczna, zwłaszcza ta, przygotowana specjalnie na potrzeby specyficznego turysty, jakim jest jakubowy pielgrzym. Tradycją wędrowania szlakami do Composteli stało się podróżowanie w pojedynkę lub małymi grupami i spędzanie każdej nocy w innym miejscu szlaku. O ile w miejscowościach turystycznych, położonych w pasie nadmorskim, z tego typu obiektami nie ma najmniejszego problemu, to jednak trudno znaleźć miejsce, które przyjmowałoby wędrowca bez wcześniejszej rezerwacji i na jedną tylko noc. Istotą szlaku jest wędrówka poza głównymi drogami, często z dala od miejskiego zgiełku, co jednak przekłada się na niezwykle słabo rozwinięte zaplecze towarzyszące turystyce. Najlepiej wyposażonymi pod tym względem okazują się być jedynie Szczecin, Kołobrzeg, Koszalin i Świnoujście.

Postulaty w zakresie modyfikacji i rozwijania oferty Szlaku

Zgodnie z przyjętą metodyką oceny potencjału turystycznego szlaku, po wykonaniu bonitacji punktowej oraz wstępnej częściowej analizie SWOT, warto wskazać na działania, które przyczyniłyby się do poprawy wizerunku i zwiększenia atrakcyjności turystycznej systemu, zwłaszcza w kontekście turystyki kulturowej. Na podstawie analizy potencjału i uwzględniając mankamenty i słabe strony szlaku proponuje się podjęcie następujących działań:

1. Nawiązanie współpracy z administratorami poszczególnych obiektów w celu zwiększenia nacisku na odpowiednią promocję (zarówno samego obiektu, jak i w kontekście tematyki całego systemu szlaku PDSJ). Warto zachęcić do tworzenia i koordynowania niewielkich witryn internetowych lub modyfikacji już istniejących w celu połączenia ze sobą (metodą linkowania) poszczególnych obiektów oraz całego szlaku. Poszerzenia działań promocyjnych można byłoby dokonać także przy wykorzystaniu tablic informacyjnych, gablotek lub materiałów drukowanych, które niewielkim nakładem należałoby stworzyć wzdłuż szlaku. Warto przy okazji aktywizować lokalne społeczności lub/i organizacje funkcjonujące na obszarze systemu, które mogą wnioskować o dofinansowanie małych projektów, w ramach których realizować można wszelkie działania promocyjne (druk materiałów, organizacja wystaw i tematycznych mini-eventów).
2. Kształcenie koordynatorów w kierunku umiejętności promocji i kierowania działaniami na szlaku. Określenie docelowej grupy użytkowników szlaku pozwoli na wybór odpowiednich metod propagowania szlaku i wykorzystania różnych elementów przy tworzeniu pakietów produktu turystycznego. Dotychczasowa promocja PDSJ na targach turystycznych ograniczała się jedynie do wybranych imprez. Poza nimi, m.in. na ITB (największych targach turystycznych na świecie) w Berlinie szlak w zasadzie nie istniał – brakowało jakiegokolwiek informacji na jego temat. Koordynatorzy powinni rozszerzyć również zakres dystrybucji materiałów promocyjnych, m.in. przewodnika turystycznego oraz mapy, w taki sposób by były one powszechnie dostępne zarówno w wersji papierowej, jak i elektronicznej. Powinny się one znaleźć nie tylko w każdym z obiektów kluczowych szlaku, ale również w większości pozostałych punktów etapowych i obiektów formalnie włączonych w obręb szlaku.
3. Działania zmierzające do szerokiej współpracy na linii: koordynator – administrator obiektu. Wspieranie różnorodnych pomysłów poszerzających ofertę kulturową i turystyczną obiektu, jak również zmierzających do pozyskiwania środków na organizację wydarzeń lub zwiększenie atrakcyjności samego miejsca. Tworzenie tematycznych pakietów turystycznych w odniesieniu do całego systemu i lokalnych jego fragmentów. Tego typu działaniami zająć mogłby się administrator obiektu lub lokalne grupy działania w porozumieniu z koordynatorem systemu. Dodatkowo w ramach tego typu współpracy należałoby powołać grupę osób zajmującą się utrzymaniem samego

- szlaku (odnawianie oznakowania, nadzór nad poprawnością przebiegu, uzupełnianie informacji przy obiektach, strzałki, tablice informacyjne itp.).
4. Poprawa faktycznej dostępności wszystkich obiektów położonych na szlaku. Działania te nie wymagają dużych nakładów finansowych – polegają głównie na umieszczeniu tabliczki z informacją na temat godzin otwarcia obiektu, numeru telefonu do osoby posiadającej klucz lub w imieniu administratora sprawującej pieczę nad obiektem. Należy również dążyć do pełnej współpracy z administratorem lub właścicielem obiektu odnośnie faktycznych możliwości udostępniania go do zwiedzania. W niektórych przypadkach (np. Iwęcino, Gosław, Trzebiatów) warto zachęcać do stworzenia stałej lub sezonowej usługi przewodnickiej.
 5. Jedną z największych i najbardziej palących potrzeb Pomorskiej Drogi Świętego Jakuba jest rozwój bazy noclegowej oraz (choć w mniejszym stopniu) gastronomicznej. Przygotowanie tego typu miejsc na każdym etapie szlaku, przystosowanych do potrzeb wędrowców (głównie o charakterze pielgrzymów, ale nie tylko), należy do najważniejszych działań w zakresie nie tylko uatrakcyjnienia szlaku, ale wręcz jego istnienia. W pobliżu każdego obiektu, który jednocześnie pełni funkcje miejsca etapowego, musi znajdować się przynajmniej jeden punkt świadczący usługi noclegowe. Nie może być on położony zbyt daleko, gdyż charakter Drogi wskazuje głównie na użytkowników pieszych, stąd miejsce noclegu nie może być oddalone więcej niż 2-3 km. Tradycją jakubowego wędrowania w całej Europie stało się tworzenie specjalnych schronisk pielgrzymich (nawet niewielkich pokoiów przy domach parafialnych), w których będzie jedynie miejsce do spania, dostęp do wody, prądu i niewielkiej kuchni. Atutem jest również bardzo niska cena lub nawet dobrowolny datek (tzw. donativo), którą turysta-pielgrzym otrzymuje na podstawie specjalnego paszportu pielgrzyma. Organizacja takich miejsc noclegowych nastrocza najwięcej trudności. Mogą jednak być to tylko pojedyncze pokoje przy plebanii, które od czasu do czasu będą tylko wykorzystywane przez wędrujących Pomorską Drogą Świętego Jakuba. Ważna jest tu zatem stała współpraca pomiędzy koordynatorami szlaku a właścicielami czy administratorami poszczególnych obiektów. Warto rozpropagować ponadto możliwości uzyskania dofinansowania w ramach projektów unijnych pod kątem realizacji tego typu zadań. Wielką zaletą takich miejsc jest ich szeroka promocja we wszystkich materiałach odnoszących się do szlaku, co powoduje wzrost zainteresowania często pomijanym miejscem, a co za tym idzie jego rozwój nawet w kontekście innych form turystyki rozwijających się w pobliżu. Przy każdym obiekcie, jak również w materiałach promocyjnych i przewodniku należy podać kontakt (adres, telefon, możliwości dojazdu) do najbliższej bazy noclegowej, przystosowanej również dla pozostałych turystów, nie będących pielgrzymami. Obecnie najbardziej rozwinięta baza funkcjonuje jedynie w dużych ośrodkach miejskich.
 6. Współpraca z lokalnymi organizacjami turystycznymi oraz różnymi stowarzyszeniami i fundacjami. Koordynacja działań na szlaku powinna w dużej mierze przyczynić się do aktywizacji mieszkańców i podejmowania działań zbieżnych z charakterem i tematem szlaku. Warto wskazywać na zalety ożywiania szlaku, wprowadzania lokalnych elementów bazujących w dużej mierze na dziedzictwie kulturowym Pomorza oraz nawiązujących do średniowiecznego życia pielgrzymiego w Europie. Należy podkreślać możliwości, jakie otwierają się przed dywersyfikacją przestrzeni turystycznej i kreowaniem nowych form turystyki w regionie, który niemal „skazany” już został na będącą już w stanie nasycenia turystykę wypoczynkową w strefie nadmorskiej. Tego typu działania przyczynia się nie tylko do uatrakcyjnienia samego szlaku, ale przede wszystkim mogą spowodować wzrost gospodarczy i ekonomiczny niewielkich miejscowości położonych w obszarze dużego bezrobocia.

7. Wprowadzenie oznakowania najważniejszych obiektów PDSJ oraz samego szlaku, widocznego z głównych dróg dojazdowych do regionu. O ile samo znakowanie charakterystycznym symbolem muszli przebiegu szlaku jest przy okazji PDSJ wykonane profesjonalnie i czytelnie, o tyle brakuje znaków informujących o takim szlaku kulturowym dla osób przyjeżdżających na Pomorze Zachodnie z regionów sąsiednich lub z zagranicy. Graficzne elementy promocji przełożyć się mogą na zwiększenie ruchu turystycznego na samym szlaku, gdyż informacja może wówczas dotrzeć do osób przypadkowo przejeżdżających obok, często nawet nie zdających sobie sprawy z funkcjonowania takiego systemu. Szczególnie cenne budynki (świątynie, zabytkowe obiekty mieszkalne, atrakcyjne wydarzenia) powinny być również oznakowane pod kątem informacyjnym. Podobnie z oznakowaniem dojścia do nich i do bazy im towarzyszącej (parking, kiosk z pamiątkami, sklep spożywczy, punkt gastronomiczny czy miejsce noclegowe).
8. Coroczne wydawanie i dystrybucja specjalnie przygotowanego informatora o szlaku. Może on mieć charakter czasopisma, w którym znajdą się informacje na temat różnych przedsięwzięć tematycznych związanych z Pomorską Drogą Świętego Jakuba. Z pewnością powinno się tu znaleźć kalendarium wydarzeń zaplanowanych na szlaku, z adresem miejsca, telefonami kontaktowymi itp. Warto umieścić tu również informacje o wszelkich zmianach dotyczących miejsc noclegowych, punktów postojowych oraz innych wpływających na przebieg i organizację szlaku. Informator powinien być wydawany przynajmniej raz do roku, chociaż jego sezonowe wersje (zimowy i letni) byłyby rozwiązaniem bardziej optymalnym.

9. Pomorska Droga Świętego Jakuba (część zachodniopomorska) jako destynacja turystyki kulturowej

Od lat 80. XX wieku systematycznie wzrasta liczba rewitalizowanych szlaków pielgrzymkowych na terenie całej Europy. Zyskują one coraz większe znaczenie dla turystyki kulturowej (w tym przede wszystkim turystyki religijnej) stając się w wielu przypadkach alternatywną przestrzenią turystyczną. Dzięki szerokiej promocji coraz więcej osób zainteresowanych jest wędrowaniem szlakami świętego Jakuba poznając przy okazji obiekty związane z dziedzictwem kulturowym i religijnym regionu. W takiej sytuacji rewitalizacja tego typu systemów w znacznym stopniu przyczynia się do dywersyfikacji przestrzeni i rozwoju ruchu turystycznego.

Bazując na historycznym dziedzictwie kulturowym Pomorza Zachodniego powołanie do życia szlaku pielgrzymiego, pełniącego również funkcje szlaku turystycznego, stanowi ważny krok w planowaniu rozwoju turystycznego regionu. Jego znaczenie wzmacnia fakt, iż PDSJ jest częścią międzynarodowego systemu Dróg Jakubowych i doskonale wpisuje się w sieć znakowanych szlaków turystyki kulturowej Europy.

Pomorska Droga Świętego Jakuba, jako oznakowany i opisany szlak jest systemem młodym, powstałym w połowie 2013 roku. Z racji przynależności do ogólnoeuropejskiej sieci jej popularność bardzo szybko i systematycznie wzrasta. Służy temu nie tylko odpowiednia promocja, ale również fakt jego przebiegu przez miejscowości stanowiące ważne cele turystyki kulturowej (Szczecin, Kołobrzeg, Kamień Pomorski), ich znaczenie dla innych form turystyki kulturowej (np. muzealnej, biograficznej, militarnej), jak również tematyczne krzyżowanie się z innymi szlakami kulturowymi w tej części kraju – Szlakiem Gotyku Ceglanego, Szlakiem Cystersów czy Szlakiem Latarni Morskich. Dodatkowo siłą przyciągającą turystów na szlak są liczne przestrzenie atrakcyjne z punktu widzenia turystyki przyrodniczej i ekoturystyki. Możliwość zrównoważonego rozwoju ruchu turystycznego,

nawiązującego do bogatego dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego Pomorza stanowi jedną z najważniejszych mocnych stron całego systemu PDSJ.

Analizując potencjał turystyczno-kulturowy szlaku, można zauważyć, że koncentruje się on głównie wokół walorów o charakterze religijnym, a więc ściśle związanych z tematyką całego systemu. Niemniej jednak, w wielu miejscach, wykazuje również cechy związane z innymi formami turystyki kulturowej – dziedzictwa historyczno-kulturowego, muzealnej, miejskiej, biograficznej, eventowej, tanatoturystyki i turystyki kulturowo-przyrodniczej.

Turystyka religijna, w odróżnieniu od klasycznie pojmowanego pielgrzymowania (decydująca o użyciu odpowiedniego pojęcia jest motywacja, jaką kieruje się użytkownik szlaku), rozwija się tu na bazie dostępnych obiektów o charakterze sakralnym oraz dość licznych wydarzeń. Największe znaczenie mają w tym przypadku miejsca o charakterze sanktuarium, będące niekiedy również historycznymi punktami docelowymi peregrynacji. Obecnie stanowią obiekty o dużym potencjale historycznym i turystycznym, z coraz to lepiej rozwiniętą bazą towarzyszącą i całą infrastrukturą turystyczną. Na terenie województwa zachodniopomorskiego, wzdłuż szlaku Pomorskiej Drogi Świętego Jakuba, będą to przede wszystkim Sanktuarium Matki Boskiej Trzykroć Przedziwnej na Górze Chełmskiej pod Koszalinem (jedna z dawnych trzech tzw. świętych gór Pomorza), pustelnia na Świętej Górze Polanowskiej oraz sanktuaria w Trzebiatowie, Kamieniu Pomorskim i Szczecinie. Turystyka religijna (choć w mniejszym stopniu) rozwija się również w oparciu o liczne atrakcyjne (w większości zabytkowe) obiekty sakralne, stanowiące ze względu na swoją unikatowość przedmiot zainteresowania turysty. Należą do nich w większości średniowieczne kościoły, m.in. w Iwęcinnie (z unikatowym malowidłem stropowym przedstawiającym Sąd Ostateczny), Gosławiu (z tajemniczymi szachownicami na kamiennym portalu), Darłowie (ciekawa polichromia, XVII-wieczna snycerka i kaplica grobowa skandynawskiego króla Eryka) oraz miejsca związane z XII-wieczną misją chrystianizacyjną Pomorza biskupa Ottona z Bambergu – studzienka misyjna w Cerkwicy, kościoły w Białogardzie, Kamieniu Pomorskim i Wolinie oraz grodzisko z fundamentami najstarszej świątyni regionu w Lubinie na Wyspie Wolin.

Turystyka dziedzictwa historyczno-kulturowego regionu oferuje miejsca ważne z punktu widzenia historii Pomorza Zachodniego, jednocześnie stanowiące punkty kluczowe na szlaku Pomorskiej Drogi Świętego Jakuba (PDSJ). Są to z pewnością cztery gotyckie bazyliki katedralne: w Szczecinie, Kamieniu Pomorskim, Kołobrzegu i Koszalinie. Monumentalne świątynie świadczą o znaczeniu wymienionych miast w średniowieczu, będących również ważnymi ośrodkami największego w regionie związku kupieckiego - Hanzy. Bogate, zachowane wyposażenie katedr w Kołobrzegu i Kamieniu Pomorskim dodatkowo wzmacnia atrakcyjność miejsca i całego regionu. Trasa Pomorskiej Drogi Świętego Jakuba obejmuje także miejsca związane z bogatą historią, tradycją i kulturą dawnych zakonów, w tym przede wszystkim cystersów. Pomorski Szlak Cysterski krzyżuje się z jakubową drogą w Iwęcinnie, Bukowie Morskim, Wolinie i Szczecinie. Znaczna część obiektów na trasie PDSJ reprezentuje wspaniale rozwinięte cechy architektury gotyku ceglanego, charakterystycznego dla dziedzictwa kulturowego Pomorza. Część z nich oficjalnie figuruje także na Europejskim Szlaku Gotyku Ceglanego (Szczecin – katedra Św. Jakuba, Kołobrzeg – katedra, Kamień Pomorski – katedra, Koszalin – katedra oraz zespół fragmentów murów miejskich, zespoły architektoniczne Trzebiatowa, Darłowa oraz wiejskie kościoły w Iwęcinnie, Suchej Koszalińskiej czy Bukowie Morskim).

Turystyka muzealna, jako forma turystyki kulturowej pojawia się na szlaku w kilku miejscach. Najbardziej znaczącym punktem jest Kołobrzeg, gdzie znajduje się jedno z bardziej znanych i popularnych wśród turystów Muzeum Oręża Polskiego wraz z oddziałem poświęconym historii miasta Kołobrzegu. To tutaj przechowywane są znaleziska średniowiecznych znaków pielgrzymich, w tym charakterystycznej muszli św. Jakuba, znalezionej podczas prac archeologicznych na Starym Mieście. Duże znaczenie dla turystyki muzealnej posiadają także Szczecin (Muzeum Narodowe, Muzeum Techniki i Komunikacji, Muzeum Zamkowe na Zamku Książąt Pomorskich), Koszalin (Muzeum Narodowe wraz z Wioską Jamneńską) i Kamień Pomorski (Muzeum Historii Ziemi Kamieńskiej).

Turystyka biograficzna nie jest jeszcze dobrze rozwiniętą formą turystyki kulturowej na Pomorzu Zachodnim, choć potencjał ku temu jest naprawdę wysoki. Przez tereny dawnego Księstwa Pomorskiego, a następnie Brandenburskiej, Szwecji, Prus, Niemiec i Polski przewinęło się przez wieki wiele znamienitych osobowości, których znaczenie dla rozwoju regionu, a nawet państwa jest nieocenione. Wzdłuż systemu PDSJ warto zwrócić uwagę na postać misjonarza Pomorza – biskupa Ottona z Bambergu, świętego, którego dwie misje chrystianizacyjne w XII wieku przyczyniły się do znacznego podniesienia rangi regionu. Miejscowości odwiedzane przez biskupa podczas wspomnianych misji tworzą dziś nieformalny szlak tematyczny, na którym dzięki specjalnym tablicom informacyjnym (niestety nielicznym) i publikacjom popularno-turystycznym można zapoznać się z postacią i jego wędrówkami po Pomorzu. Do najbardziej znaczących miejscowości na szlaku PDSJ związanych z obecnością św. Ottona należą Szczecin, Wolin, Lubin, Kamień Pomorski, Cerkwica i Białogard.

Turystyka eventowa koncentruje się głównie w większych ośrodkach miejskich, gdzie każdego roku organizuje się wiele różnorodnych wydarzeń i imprez o charakterze kulturowym i turystycznym (zarówno związanych z tematyką szlaku PDSJ, jak również nie związanych z nią). W Szczecinie od kilku lat organizowany jest Jarmark Jakubowy, który cieszy się z roku na rok coraz większą popularnością i jest już rozpoznawalną marką nie tylko szlaku Pomorskiej Drogi Świętego Jakuba, ale także samego miasta. Poza tematyką szlaku największym znaczeniem dla miasta cieszą się flagowe wydarzenia jak coroczne Dni Morza połączone z paradą żaglowców, Międzynarodowy Festiwal Ognia Sztucznych Pyromagic, oraz Koncerty Organowe w katedrze Św. Jakuba. Wspaniałe koncerty muzyki organowej organizowane są każdego roku w Kamieniu Pomorskim w ramach Międzynarodowego Festiwalu Muzyki Organowej i Kameralnej. W pobliskim Wolinie każdego roku tysiące turystów w różnych zakątkach Europy ściąga na Festiwal Słowian i Wikingów z największą rekonstrukcją historyczną w regionie. Zainteresowaniem turystycznym cieszą się również lokalne festiwale i eventy, jak np. Festiwal Kaszy w Trzebiatowie, Bitwa o Krowę w Białogardzie, Festiwal Kabaretów w Koszalinie, Międzynarodowe Spotkania z Folklorem Interfolk w Kołobrzegu czy rekonstrukcje historyczne walk o Kołobrzeg.

Tanatoturystyka (turystyka cmentarna) jedynie w pojedynczych przypadkach odnosi się na omawianym obszarze do dużych i unikatowych, przynajmniej na skalę regionalną, cmentarzy. Takim przykładem jest Cmentarz Centralny w Szczecinie, największa w Polsce i trzecia co do wielkości w Europie nekropolia, będą również swoistym ogrodem dendrologicznym z unikalnymi gatunkami drzew sprowadzanymi tu nawet spoza Europy. Utworzono tu dwa szlaki tematyczne (przyrodniczy i historyczny), dzięki którym licznie odwiedzające cmentarz wycieczki zapoznają się z historią miejsca i całego miasta, podziwiając przy tym wspaniałe drzewostany. W pozostałych regionach i miejscach położonych wzdłuż szlaku Pomorskiej Drogi Świętego Jakuba spotykane są niewielkie cmentarze wiejskie, na których jednak coraz częściej rewitalizowane są lapidaria lub miejsca pochówki (np. duże grobowce) należące do

szlacheckich rodów pomorskich, dawnych mieszkańców regionu lub wyznawców innych religii (np. Kołobrzeg, Kamień Pomorski, Trzebiezewo, Cerkwica, Borzysławiec i wiele innych). Szczególnym miejscem jest kaplica grobowa księcia pomorskiego i jednocześnie króla wszystkich trzech krajów skandynawskich – Eryka Pomorskiego w Darłowie, a także miejsca zgromadzenia szczątków doczesnych książąt pomorskich – Gryfitów w katedrach w Kamieniu Pomorskim oraz Szczecinie.

Turystyka kulturowo-przyrodnicza obejmuje dawne założenia parkowe i parkowo-pałacowe, spotykane w wielu miejscowościach położonych na szlaku PDSJ. Na szczególną uwagę zasługują parki zdrojowe i miejskie w Kołobrzegu (z licznymi gatunkami drzew egzotycznych, często jedynych lub jednych z nielicznych przedstawicieli w Polsce) oraz założony przez Petera Lennego (twórcę m.in. ogrodów Sansoussi w Poczdamie) w Świnoujściu. Specyficznym przykładem założenia przyrodniczo-kulturowego jest Święta Góra Polanowska – doskonałe połączenie urozmaiconego krajobrazu polodowcowego z działalnością człowieka (pustelnia, święte źródło, kalwaria polanowska).

Podsumowanie

Pomorska Droga Świętego Jakuba jest pierwszym zakrojonym na tak szeroką skalę szlakiem kulturowym na terenie województwa zachodniopomorskiego. Wprawdzie od lat funkcjonują tu międzynarodowe traktu tematyczne (m.in. Szlak Gotyku Ceglanego, Szlak Cysterski i inne), nie posiadają one jeszcze tak rozbudowanej sieci informacyjnej i rozwiniętej promocji, jak oceniany powyżej szlak. Przy całej euforii kreowania nowego „produktu turystycznego” i dużych nakładach finansowych, sporo jeszcze brakuje aby PDSJ stała się w pełni funkcjonalnym, dobrze zorganizowanym i odpowiednio zarządzanym tematycznym szlakiem turystyki kulturowej.

Szczegółowa analiza potencjału turystyczno-kulturowego zachodniopomorskiej części PDSJ przyczyniła się do wykreowania obrazu atrakcyjności szlaku. W dużej mierze bazuje ona na elementach dziedzictwa historycznego i kulturowego Pomorza i skupia się na cennych obiektach zabytkowych, które podkreślają unikatowość regionu. Pomimo niewielu „twardych” dowodów dotyczących średniowiecznego funkcjonowania szlaku pielgrzymkowego do Santiago de Compostela udało się z dużym prawdopodobieństwem zrekonstruować trakt, którym niegdyś podążały niewielkie grupy pątników na zachód. Dziś posiada on cechy ogólnoturystycznego szlaku tematycznego, wzdłuż którego znalazły się miejscowości, które ze względu na peryferyjne położenie były dotychczas pomijane w wojażach zarówno mieszkańców regionu, jak i przyjezdnych.

Dzięki metodzie bonitacji punktowej, dostosowanej do potrzeb turystyki kulturowej, wykazano nie tylko mocne strony całego systemu i jego unikatowość oraz profesjonalną koordynację, ale również cały szereg mankamentów. Częściowo wynikają one jedynie ze zbyt małego doświadczenia i krótkiego okresu funkcjonowania szlaku. Nie zdążyła się więc wykształcić w pełni rozwinięta baza towarzysząca, a sam system nie zaistniał jeszcze w świadomości turystów oraz mieszkańców regionu. Słabe strony wynikają jednak również ze zbyt ostrożnego podchodzenia właścicieli obiektów do nowo powstałego szlaku. Brak permanentnej współpracy pomiędzy koordynatorami szlaku a administratorami poszczególnych obiektów i odcinków Drogi sprawia, że wiele informacji nie dociera do odpowiednich komórek, blokując tym samym rozwój całego systemu. Niewiedza lub wiedza błędna na temat korzyści wynikających z pracy na rzecz rozwoju turystyki kulturowej, w wielu przypadkach hamuje rozwój miejscowości i przyczynia się do braku zainteresowania szlakiem. Spokojna, zakrojona na wiele lat praca edukacyjna oraz aktywizacja lokalnych społeczności i interesariuszy szlaku doprowadzić jednak może do wykreowania zbieżnych tematycznie produktów turystycznych i rzeczywisty rozwój nowej przestrzeni turystycznej w regionie.

Literatura:

- Cerkaski T., 2012, *Wyniki analizy potencjału turystyczno-kulturowego Wielkopolskiej Drogi Świętego Jakuba*, Turystyka Kulturowa nr 6/2012
- Duda T., Duda M., 2011, *Inwentaryzacja obiektów sakralnych i innych turystyczno-kulturowych znajdujących się na projektowanej Pomorskiej Drodze Świętego Jakuba*, opracowanie dokumentacji projektu rewitalizacji PDSJ, Szczecin.
- Duda T., 2012, *Tradycje pielgrzymowania jako element kulturotwórczy. Przykład Pomorza Zachodniego*. W: Włodarczyk B., Krakowiak B. *Kultura i turystyka. Wspólne korzenie*, Łódź.
- Duda T., 2013, *The valorisation of the route of Pomeranian Way of Saint James regarding sightseeing and cultural aspects*, Greifswalder Beiträge zur Regional-, Freizeit- und Tourismusforschung, Band 22, Greifswald
- Heyden H., 1965, *Kirchengeschichte Pommerns t.1,2*, Köln
- Łysiak W., 2010, *Święta przestrzeń. O pielgrzymkach, pielgrzymowaniu, miejscach pielgrzymkowych i pobożności ludowej w dawnym Księstwie Pomorskim*, Poznań
- Mikos von Rohrscheidt A., 2010, *Regionalne szlaki tematyczne. Idea, potencjał, organizacja*. wyd. Proksenia, Kraków
- Wyrwa A.M., 2009, *Święty Jakub Apostoł. Malakologiczne i historyczne ślady peregrynacji z ziem polskich do Santiago de Compostela*, Lednica-Poznań

The valorisation and analysis of cultural tourism potential of the westpomeranian part of Pomeranian Way of Saint James

Key words: religious tourism, ways of St. James, Western Pomerania, valorisation, cultural tourism potential

Abstract:

Based on the historical heritage of Western Pomerania, the creation of the pilgrim route, which is also a hiking trail, is an important step in tourism development in the region. Its importance is forced by the fact that the Pomeranian Way of St. James is the part of an international system and fits perfectly to the network of cultural tourism marked trails in Europe.

Analysis of tourist and cultural potential of Westpomeranian part of the Pomeranian Way of St. James, was undertaken using the valuation method of grading points, based on the selected criteria. The research concerned mainly the key objects of cultural and religious meaning along the route in West Pomerania province, including sacral objects, events, accommodation and catering. Analysis let us identify the tourist potential of the trail and indicate all possible actions for its development in the region and promotion abroad in the future.